

ETNOGRAAFIA MUUSEUM

Küsimusleht nr. 64

KIRSTUD

Sissejuhatuseks.

Eesti talurahva vana tarbvara hulgas olid tähtsal kohal neljal jalal seisavad laudadest kirstud, mida kasutati eriti riiete ja vilja ning jahu hoidmiseks. Riidekirstul oli endistes pulmakommetes tähtis koht, sellega toodi mõrjsa kaasavara pidulikult peiukoju. Seetõttu olid riidekirstud enamasti ühel või teisel viisil kaunistatud ning pakuvad suurt huvi ka rahvakunsti toodetena. Kuigi vanaaegseid kirste enam ammu ei valmistata, on neid säilinud peaaegu kõikjal vanades taluaitades ja tihti on neid ka alevitesse ja linnadesse elama asumisel sinna kaasa toodud. Nii on praegu veel üsna hõlpus saada ülevaadet kirstude ehitusest ja kaunistustest, mis Eesti eri osades on mõneski suhtes erinenud.

Muuseum palub korrespondente alljärgneva küsimustiku alusel koguda võimalikult täielikke andmeid oma elukoha ümbruse kirstude kohta. Vajaduse korral lisada omalt poolt jooniseid kirstu ehituse, eriti aga kaunistuste kohta. Kui ümbruskonnas leidub mõni eriti vana, sisselõigatud aastaarvuga või oma ilusate kaunistuste poolest tähelepanu äratav kirst, siis selle asukohast tingimata muuseumile teatada.

a) Üldist.

1. Kuidas nimetatakse teie pool joon. 1—2 kujutatud jalgadel seisvaid kirste (*kirst*, *kerst* jne.)? Eriotstarbest tingitud nimetused riide- ja viljakirstul?

2. Loendada, milliseid riideid hoiti kirstus.

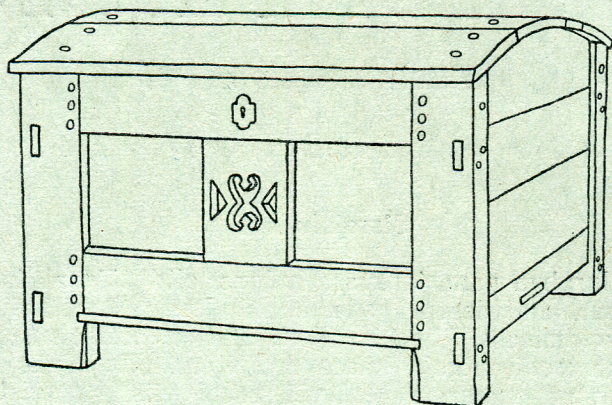
3. Kas mäletatakse, et riideid oleks vanasti hoitud ka teistes nõudes peale kirstude, näit. tünnides? Millised need olid? Millal lõppes nende kasutamine?

4. Kuidas toimus kirstu viimine pulmas pruudikodunt peiukoju? Missuguseid kombeid selle juures silmas peeti? Kes olid viijateks?

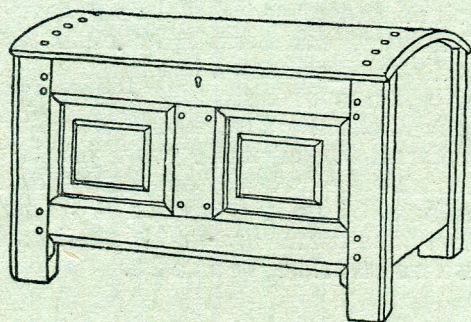
5. Kas on kirstudega seotud veel ka muid tavasid ja kombeid? Kirjeldage neid lähemalt.

6. Kas vilja või jahu kirstus hoidmine on vana komme? Milliseid teisi viljasäilitusnõusid kasutati? Millised muudatused on toimunud mäletataval ajal viljahoidmisviisides? Millal ja miks?

7. Kus seisid riide-, kus viljakirstud? Kuipalju neid oli taluperes, kuipalju vabadikul, saunikul?

Joon. 1.

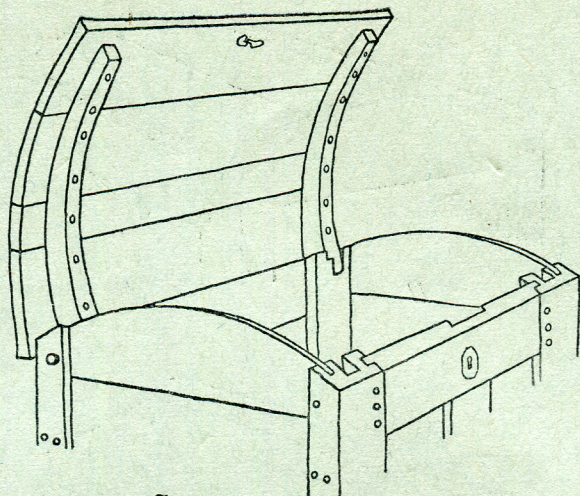
Joon. 2.

8. Kes tegi vanasti kirstusid? Kas mäletatakse ka nende kodust valmistamist või on neid valmistanud ainult puusepad? Kust sai puusepp materjali kirstu tegemiseks?

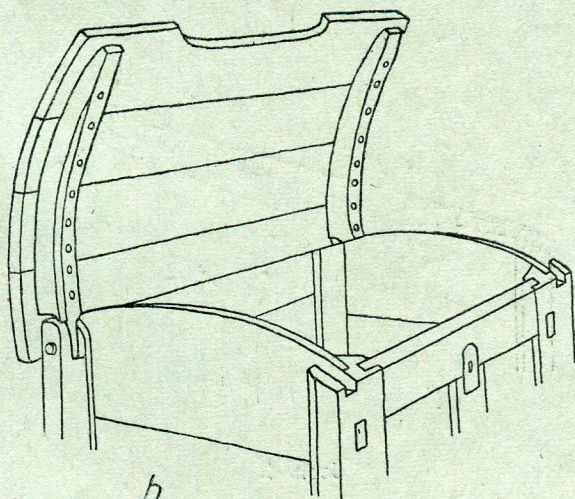
9. Kas mäletatakse kirstude müütamist laatadel või rändavate kaubitsejate poolt ringi mööda külasid? Kustpoolt toodi teie ümbrusse kirstusid müügile? Kust laadalt neid tavaliselt osteti?

10. Missugused olid kirstude hinnad? Kas mäletatakse ka viljas jm. natuuras tasumist?

11. Millal lõppes teie poolt kirstude valmistamine ja müütamine? Miks?

a

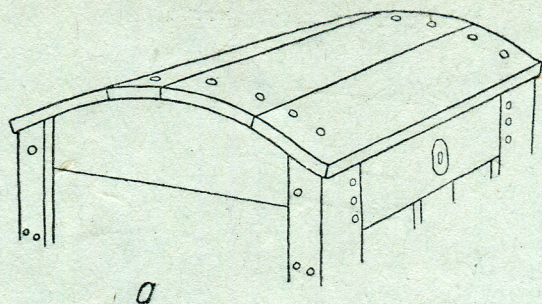
b

Joon. 3.

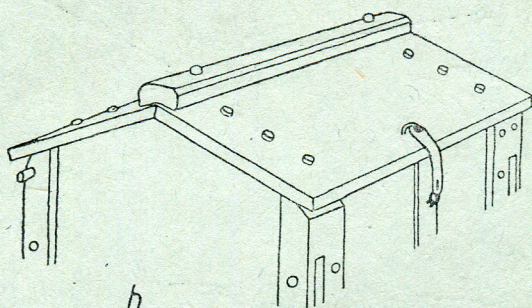
b) Ehitus.

12. Mis puust valmistati kirstud? Kuidas saadi kirstulauad (saeti, lõhuti)?

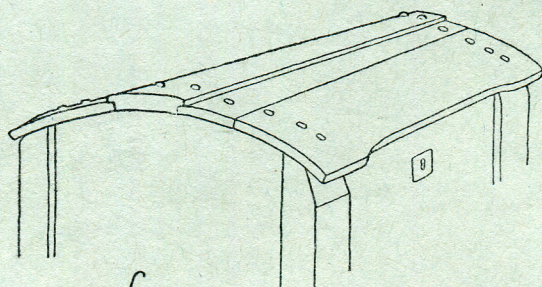
13. Loendada kõik kirstu osad ja nende kohalikud nimetused.

a

b

c

Joon. 4.

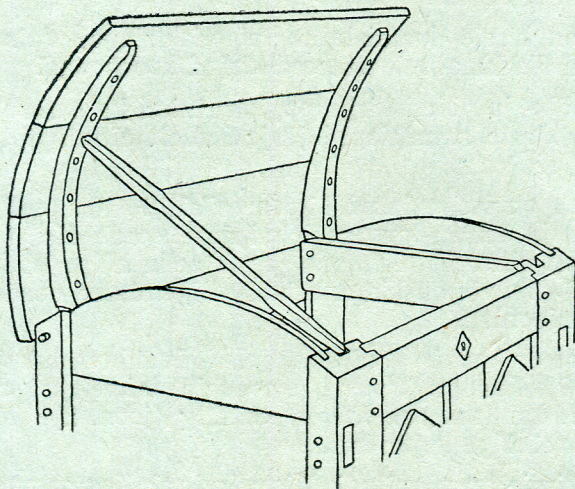
14. Küljed. Kuidas kinnitati kirstu külglauad jalgadesse? Milliste tööriistadega valmistati soon (vt. joon. 3) kirstujalas, kuhu lauad otsipidi sisse käisid? Kuidas kinnitati lauad soonde (puupulkadega, kiiludega, naeltega, liimiga)?

15. Põhi. Kas oli põhjalauade otste jaoks alumises otslauas sellekohane soon? Kujutada skemaatiliselt (läbilõikena) põhja ja otslaua vahelist ühendust. Kas keskmine põhjalaud ulatus otsapidi

otslauast läbi (vrd. joon. 1)? Kirjeldage muid põhja kinnitamise viise, kui neid tuntakse.

16. Kaane ehitus. Kas kaane puupõnad asuvad kirstu otsalaudadest seespool (joon. 3a) või väljaspool (joon. 3b)? Või tuntakse mõlemaid põnade asetusi? Kumb on tavalisem, kumb vanem? Kuidas on kaanelauad kinnitatud põnade külge?

17. Põnad on tavaliselt ühtlasi hingedeks, millel kaas käändub.

Joon. 5.

Kuidas on nad kinnitatud kirstujala külge? Kas tuntakse ka raudhingedega (missugustega) kirstusid?

18. Kaane kuu. Milline joonisel 4 kujutatud kaanekujudest on teie ümbruses tavaline: a — kumer kaas, b — katusekujuline kaas, c — kumer kaas kõrgema harilauaga keskel? Kas tuntakse veel ka teistsuguseid kaasi (näiteks lamedaid lauaplaadi taolisi)? Kas eri kaanekujusid esineb koha peal kõrvuti? Kui jah, siis kas mäletatakse, missugused on omased vanematele, missugused hilisematele kirstudele?

19. Lukk. Kust saadi kirstu lukk? Kes selle valmistas? Kirjeldage selle ehitust, lisades vajaduse korral joonise. Kas kirstudel kasutati ka tabalukku (vrd. joon. 4b)? Kas oli ka lukuta kirstusid? Milleks neid kasutati?

20. Kas kirstu otsas asus ka pealt lahtine sahtel (vt. joon. 5)? Kuidas seda nimetati? Mida selles hoiti?

21. Kas kirstukaane lahtihoidmiseks kasutati erilist puupulka (joon. 5)? Kuidas seda nimetati? Kus see seisis siis, kui teda ei kasutatud?

c) Kaunistamine.

22. Missuguseid kirste kaunistati, missuguseid mitte? Milliseid kirstuosi on eriti kaunistatud (kaas, esikülg)?

23. Kas on tuntud kirstulaudade ja jalgade servadesse lükatud sooned? Mis tööriistaga need tehti?

24. Kas on kirste kaunistatud lõikkirjadega? Mis kujulisi lõikeid ja täkkeid on kasutatud? Millega need tehti? Milliseid kirstu osasid nendega eriti kaunistati?

25. Kas on kirste kaunistatud põletiskirjaga? Mis kujulistest sissepõletatud üksikmotiividest need kirjad koosnevad?

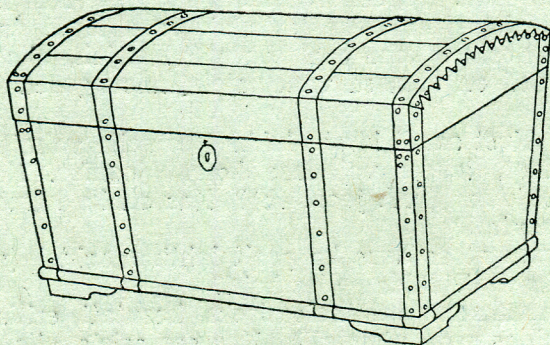
26. Kas lõik- ja põletiskirju on kasutatud ka samal kirstul kõrvuti? Või on kirste kaunistatud järjekindlalt ainult üht liiki kirjadega?

27. Kuidas on kujundatud kirstu esikülg? Kas selle keskmine laud on õhem ja asub sügavamal kui äärelauad? Kas üle keskmise laua käib ülalt alla püstliist, mis jagab selle külgedel kaheks ruuduks (joon. 1—2), või on kirstu esikülg liigendatud osadeks kuidagi teisiti (lisada joonis)?

28. Kuidas on kaunistatud esiküljele jäävaid ruudukujulisi süvendeid (joonis)? Kas on tuntud moodsaid tahveluksi meenutavate süvendiplaatidega (nn. *peeglitega*) esikülg (joon. 2)? Millal hakati sellisel viisil esikülge kujundama?

29. Kas kirste on värvitud? Mis värviga? Kas on maalitud kirstudele ka mustreid ja kirju? Missuguseid?

30. Kas mäletatakse ümbruskonnas mõnda vana kirstumeistrit, kelle kirstusid juba kaunistusviisist võib ära tunda? Mis iseloomustab tema valmistatud kirstusid? Esitage kõik teadaolevad andmed tema elu ja tegevuse kohta.

Joon. 6.

d) Pärast kirstu.

31. Millal hakati teie pool tarvitama pealt laienevaid, kumera või lameda kaanega kaste riide hoidmiseks (joon. 6)? Kuidas neid nimetati (kohver, kirst jne.)? Kirjeldage neid lähemalt. Kas nende otsas esines samasugust lahtist sahtlit nagu kirstudel? Kust sellised kohvrid saadi, kes neid valmistas? Nende hind? Millal ja miks lõppes nende valmistamine ja ostmine?

32. Millal ja kelle eeskujul hakati kasutama kummuteid pesu jaoks ja riidekappe? Nende valmistajad, hinnad jne.? Millal ilmusid maale kahe ja kolme uksega riidekapid?

33. Mis ülesandeid on täitnud vanad kirstud sealtpeale, kui riide hoidmiseks hakati kasutama teisi kohti?

Trükikoda «Tartu Kommunist», Tartu, Ülikooli 17/19.
Tellimise nr. 188. I 59. Trükiarv 400. MB 00588.